

แหล่งศิลปกรรมชุมชนโบราณโมคลาน

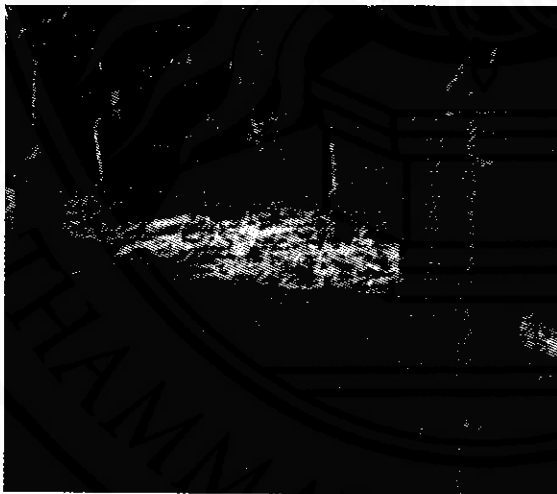
พศ.แอบ ชามทอง

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

แหล่งศิลปกรรมชุมชนโบราณโมคลาน ตั้งอยู่ที่บ้านโมคลาน หมู่ที่ ๕ ตำบลหัวตะพาน และหมู่ที่ ๑๐-๑๑ ตำบลโมคลาน อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช

เส้นทางคมนาคม(การเข้าถึง) โบราณสถานแห่งนี้ เดินทางโดยทางหลวงหมายเลข ๔๐๑ สายนครศรีธรรมราช-ท่าศาลา ประมาณ ๕.๕ กิโลเมตร ถึงสี่แยกบ้านหน้าทับเลียวซ้ายสี่แยกอนามัย ระยะทาง ๓ กิโลเมตร ถึงสี่แยกวัดโหนดพรหมคีรี ตรงไประยะทางประมาณ ๑ กิโลเมตร จะถึงชุมชนโบราณ โมคลานอยู่ทางซ้ายมือ

สภาพทางภูมิศาสตร์ของชุมชนโบราณ มีลักษณะการตั้งถิ่นฐานไปตามแนวยาวของสันทรายเก่า สภาพทางภูมิศาสตร์ของสันทรายนี้นี้เป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณโมคลานนี้ เอื้ออำนวยต่อการตั้งถิ่นฐานเป็นอย่างดี ชุมชนโบราณนี้มีลำน้ำสำคัญ ๒ สาย คือ คลองปากพยิง และคลองโตะแย้ง คลองทั้ง ๒ สายไหลลงสู่อ่าวไทย ซึ่งอยู่ห่างจากชุมชนโมคลานไปทางทิศตะวันออกประมาณ ๔ กิโลเมตร ที่ริมคลองทั้งสองมีร่องรอยของตะกอนและการกัดเซาะที่ช่วยให้สันนิษฐานได้ว่า แต่เดิมคลองทั้งสองเป็นแม่น้ำขนาดใหญ่

หลักหินใน โบราณสถาน โมคลาน

ลักษณะของแหล่งศิลปกรรม

ลักษณะของชุมชนโบราณโมคลานจะเห็นได้ว่าบริเวณนี้มีหลักฐานทางโบราณคดีที่เกี่ยวข้องกับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ โดยเฉพาะลัทธิไศวนิกายหลายอย่างในชุมชนโบราณแห่งนี้ เช่นเดียวกันกับที่เราได้ค้นพบวัฒนธรรมนี้กระจายอยู่โดยทั่วไปในอำเภอขนอม สิชล ท่าศาลา และอำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช โบราณวัตถุเนื่องในศาสนาพราหมณ์ดังกล่าว ส่วนใหญ่ทำด้วยหิน และมีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔

เมื่อราวพ.ศ. ๒๕๑๐-๒๕๑๑ ชาวบ้านได้ขุดดิน (ลึก ๑.๕๐ เมตร) ที่ทุ่งน้ำเค็มห่างจากโบราณสถานวัดโมคลานไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือราว ๑ กิโลเมตร ได้พบเงินเหรียญแบบพูนัน (อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๖-๑๑) แบบเดียวกับที่เคยพบ ณ เมืองออกแก้ว ประเทศเวียดนามและบริเวณชุมชนโบราณภาคกลางของประเทศไทย รวมกันไว้ในกระปุกจำนวน ๑๕๐ เหรียญ และอีกต่อมาไม่นาน ได้มีเด็กพบเหรียญดังกล่าวอีกทั้ง ๒ เหรียญ ในบริเวณใกล้เคียงกัน

บริเวณที่เรียกว่า “ทุ่งน้ำเค็ม” นั้นปัจจุบันเป็นที่ราบทุ่งนา แต่เดิมเป็นพรุลึกมาก ต่อมาดินเงินเพราะการทับถมของตะกอน ในสมัยที่ชุมชนโบราณโมคลานกำลังเจริญรุ่งเรือง บริเวณนี้คงจะเป็นทะเลหรือทางน้ำที่สำคัญของชุมชนนี้ การพบเหรียญแบบพูนันฝังอยู่ในชั้นดินที่เกิดจากการทับถมของตะกอนและฝังลึกเช่นนี้น่าจะสันนิษฐานได้ว่า ชุมชนนี้จะต้องมีการติดต่อกับชุมชนภายนอก โดยเฉพาะชุมชนที่ใช้เงินเหรียญพูนันในการซื้อขายแลกเปลี่ยนมาแต่โบราณแล้ว และชุมชนนี้อาจจะเป็นเมืองท่าที่สำคัญมาแต่โบราณก็ได้

จากสภาพภูมิศาสตร์โบราณที่เอื้ออำนวยต่อการตั้งถิ่นฐาน การพัฒนาทางอารยธรรมของมนุษย์ และการติดต่อแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมทำให้วัฒนธรรมหินใหญ่ได้ปรากฏขึ้นที่ชุมชนโมคลานในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุคสำริดเมื่อหลายพันปีมาแล้ว วัฒนธรรมนี้มีส่วนคล้ายคลึงกับวัฒนธรรมหินใหญ่ในดินแดนอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะในประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย อันแสดงให้เห็นถึงการติดต่อแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมของชุมชนในภูมิภาคนี้ ซึ่งเป็นไปอย่างไม่ขาดสาย

การค้นพบโบราณวัตถุต่างๆ ดังกล่าวแล้ว ย่อมแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของชุมชนนี้กับสังคมภายนอกเด่นชัดขึ้นจนอาจจะสันนิษฐานได้ว่า ชุมชนนี้อาจจะเป็นเมืองท่าที่สำคัญของภูมิภาคนี้ในระบายนั่นก็ได้

โบราณวัตถุสถานที่นี้ได้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลทางศิลปกรรมของประเทศอินเดีย ในพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ โดยเฉพาะอินเดียตอนใต้ที่มีต่อชุมชนโบราณแห่งนี้ เทวสถานโบราณวัตถุเนื่องในศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย ลวดลายสลักบนเสาหินและกรอบประตูของโบราณสถาน และสระน้ำโบราณในชุมชน สะท้อนได้ถึงความจริงรู้งเรื่องทางอารยธรรมของชุมชนโบราณสถานแห่งนี้ได้เป็นอย่างดี

ในระยะต่อมาอิทธิพลของพุทธศาสนา คงจะเข้ามาแพร่หลายในชุมชนแห่งนี้ดังที่ปรากฏโบราณวัตถุสถานทางพุทธศาสนาในชุมชนแห่งนี้ อยู่มากมาย และโบราณสถานทางศาสนาในชุมชนนี้ คงจะถูกทอดทิ้งไปเป็นเวลานานพอควร อาจจะก่อนหรือพร้อมกับการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวไทยมุสลิม ซึ่งเป็นประชากรกรส่วนใหญ่ของชุมชนขณะนี้

ซากเทวสถาน

ลักษณะทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

แหล่งชุมชน โมคคานมีลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมที่สำคัญ เช่น

ด้านประชากร

นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๐ เป็นต้นมาชาวไทยมุสลิมจากไทรบุรี กลันตันและตรังกานู ได้เข้ามาจับจองที่ดินเพื่อตั้งถิ่นฐานทำมาหากินบนสันทรายแห่งนี้เป็นจำนวนมาก ดังนั้นประชากรส่วนใหญ่ในเขตชุมชนโบราณแห่งนี้จึงเป็นชาวไทยมุสลิม จนอาจจะกล่าวได้ว่าประมาณร้อยละ ๖๐-๗๐ ของประชากรทั้งหมดในชุมชนโบราณแห่งนี้เป็นชาวไทยมุสลิม นอกนั้นเป็นชาวไทยพุทธ

บริเวณที่ชาวไทยมุสลิมตั้งถิ่นฐานหนาแน่น คือ บริเวณสี่แยกวัดโหนด (ประมาณร้อยละ ๗๐-๘๐ ของประชากรทั้งหมด) ด้วยเหตุนี้ทำให้มีมัสยิดสำหรับประกอบกิจพิธีทางศาสนาของชาวไทยมุสลิมอยู่หลายแห่งในบริเวณใกล้เคียงกับชุมชนโบราณโมคคาน

ด้านเศรษฐกิจ

ปัจจุบันนี้ประชากรส่วนใหญ่ในชุมชนโบราณโมคคานประกอบอาชีพที่สำคัญหลายอย่าง คือ การทำนาในบริเวณที่ราบลุ่มต่ำอันสมบูรณ์ทางฝั่งตะวันตกและฝั่งตะวันออกของสันทราย การทำภาชนะดินเผาซึ่งเป็นอาชีพที่ขึ้นหน้าขึ้นตาของชุมชน มีมาตั้งแต่อดีต โดยทำบนสันทรายเช่นกัน การประมง และการค้าขาย เป็นต้น

หลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบ

จากการสำรวจศิลปกรรมแหล่งชุมชนโบราณโมคคาน มีหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบดังนี้

๑. หลักรหิน เข้าใจว่าเป็นหินแสดงขอบเขตของโบราณสถานหรือเขตวัด จำนวนหลายแนวจะปักหลักรหินเป็นแนวตรงกันไป แต่ละแนวประกอบด้วยหลักรหินจำนวนมาก หลักรหินทุกๆต้นปักระยะเท่าๆกัน หลักรหินแนวนี้อยู่ใกล้โบราณสถานอีกแห่งหนึ่ง ได้มีผู้คนเคลื่อนย้ายเสาหินมาเพื่อที่จะสร้างกุฎิทางทิศเหนือของโบราณสถานประมาณ ๑๐๐ เมตร ซึ่งปักเรียงรายอยู่ในปัจจุบัน

๒. **ซากเจดีย์** ได้พบว่าบนเนินโบราณสถานที่ยังปรากฏอยู่ในปัจจุบันทางทิศตะวันออกของแนวหลักหินแนวแรก โดยห่างจากแนวหลักหินนี้ราว ๒๐ เมตร มีซากเจดีย์อยู่องค์หนึ่งสภาพที่เห็นในขณะนั้นคล้ายกับจอมปลวก จึงไม่สามารถเห็นได้แน่ชัดว่าเจดีย์ทรงอะไร ปรากฏเป็นเพียงหลักฐานขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง ๒๐ เมตร เหตุที่ไม่สามารถทราบได้ว่าเป็นเจดีย์ทรงใด เพราะว่าได้มีผู้คนจำนวนมากมาขุดหาสมบัติที่ซากเจดีย์พูนไปหมด ทั้งนี้เพราะพบลายแทงว่ามีสมบัติฝังอยู่ที่บริเวณโบราณสถานแห่งนี้มากมาย ก่อนจะลงมือขุดหาสมบัติจะมีการเข้าทรงเสมอ ปัจจุบันหน่วยศิลปากรที่ ๘ นครศรีธรรมราช ได้เข้าไปทำการขุดแต่งและบูรณะซากเจดีย์องค์นี้แล้ว

๓. **ซากเทวสถาน** คณะสำรวจพบว่าบนโบราณสถานใกล้ๆกับซากเจดีย์ มีซากเทวสถานอยู่ เทวสถานนี้สร้างด้วยหินต่างๆพบหินที่เป็นชิ้นส่วนของอาคารวางเกะกะอยู่บนเนิน มีทั้งธรณีประตู กรอบประตู เสาและโยนิ ต่อมาได้นำชิ้นส่วนของอาคารเหล่านี้มาสร้างกุฏิ ทางทิศเหนือของโบราณสถาน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๘ ในปัจจุบันนี้ยังคงปรากฏร่องรอยของเสากุฏิ ส่วนโบราณวัตถุจากเทวสถานจำนวนมากก็เคลื่อนย้ายออกมาวางไว้ตามโคนต้นไม้ทางทิศเหนือของเนิน

๔. **โยนิ** ได้พบโยนิในซากของซากเทวสถานหลายชิ้น แต่บางชิ้นก็ไม่แน่ใจว่าจะเป็นโยนิหรือชิ้นส่วนของอาคาร ส่วนศิวิลิ่งค์ในเทวสถานนั้นทราบว่าพระภิกษุรูปหนึ่งได้เคลื่อนย้ายออกไปนอกชุมชนโบราณโมคคาน จนบัดนี้ก็ยังไม่ทราบว่าไปอยู่ ณ ที่ใด

๕. **พระพุทธรูปปูนปั้น** ได้พบพระพุทธรูปปูนปั้นซึ่งชำรุด ขนาดสูงราว ๕๐ เซนติเมตร

จำนวน ๑ องค์ ปัจจุบันนี้เศียรพระพุทธรูปบางเศียรยังประดิษฐานอยู่ในวิหารของวัดโมคคาน

๖. **เศษภาชนะดินเผาและโบราณวัตถุอื่นๆ** ได้พบกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปบนเนินโบราณสถานและรอบบริเวณของชุมชนโบราณโมคคาน พบเศษภาชนะของเครื่องปั้นดินเผามากมายทางทิศใต้ของคลองชุมชนขึงลงมาทางใต้จนถึงบริเวณโบราณสถานวัดโมคคาน จากการสอบถามได้ความว่า เศษภาชนะเครื่องปั้นนั้นผ่านมามากมายคน

จากการที่หน่วยศิลปากรที่ ๘ นครศรีธรรมราช เข้าไปทำการขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานวัดโมคคานพบวัตถุต่างๆ ดังนี้

๑. **โบราณวัตถุประเภทชิ้นส่วนประติมากรรม** ที่พบในการขุดแต่ง ครั้งนี้มี ๒ ชิ้น ได้แก่

(๑) **ชิ้นส่วนหินชนวนสีเขียว** ชิ้นส่วนหินแตก (สันนิษฐานว่าจะเป็นส่วนส่วนใดส่วนหนึ่งของประติมากรรม) ผิวด้านนอกขัดเรียบ มีการตกแต่งหินเป็นร่องขนาดกว้าง ๑๕ เซนติเมตร ยาว ๑๕ เซนติเมตร

(๒) **เศษปูนปั้นชิ้นส่วนประติมากรรม** ที่พบในการขุดแต่งที่พอจะสันนิษฐานรูปร่างได้มี ๒ ชิ้น คือ

-ชิ้นส่วนประติมากรรมส่วนมือ

-ชิ้นส่วนประติมากรรมส่วนแขน

๒. **โบราณวัตถุประเภทชิ้นส่วนสถาปัตยกรรม** โบราณวัตถุประเภทชิ้นส่วนสถาปัตยกรรมที่พบมีดังนี้

(๑) **ธรณีประตู** ขนาดกว้าง ๑๘ เซนติเมตร ยาว ๑๒๘ เซนติเมตร หนา ๒๐ เซนติเมตร ลักษณะเป็นแผ่นหินหนาสลักซ้อนกันสองชั้น ชั้นล่างลดระดับมาเจาะรูเป็นวงกลม ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๕ เซนติเมตร ชั้นบนเจาะรูเป็นสี่เหลี่ยมขนาดกว้าง ๑๑ เซนติเมตร ยาว ๑๒ เซนติเมตร ลึก ๓ เซนติเมตร สภาพสมบูรณ์

(๒) กรอบประตูไม้เดี่ยว ขนาดยาว ๑๖๐ เซนติเมตร กว้าง ๓๗ เซนติเมตร หนา ๑๔ เซนติเมตร ลักษณะเป็นแผ่นหินด้านหนึ่งมีเดือยยื่นออกมา ๕ เซนติเมตร กว้าง ๗ เซนติเมตร

(๓) แผ่นหินปูนขนาดกว้าง ๓๐ เซนติเมตร ยาว ๔๐ เซนติเมตร หนา ๑๕ เซนติเมตร เป็นแผ่นหินหนาสลักซ้อนกัน ๒ ชั้น ดูจากสภาพ (สันนิษฐานว่าเป็นชิ้นส่วนธรณีประตูที่หักมาจากส่วนอื่น)

(๔) เสาหินปูน ขนาดกว้าง ๑๖ เซนติเมตร ยาว ๘๓ เซนติเมตร ลักษณะเป็นเสาหินมีรอยบาก มีลักษณะไม่เท่ากันตลอดทั้งเสา ส่วนปลายเล็กกว่าส่วนต้น

(๕) ฐานเสาหินปูน ขนาดกว้าง ๘๗ เซนติเมตร หนา ๑๖ เซนติเมตร เจาะรูตรงกลาง ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๓๘ เซนติเมตร ลึก ๓ เซนติเมตร เป็นฐานเสาตรงกลางเจาะรู ด้านขอบตัวฐานลาด ฐานเสามีลักษณะไม่เชิงสี่เหลี่ยมผืนผ้า

(๖) ธรณีประตู ขนาดกว้าง ๕๐ เซนติเมตร ยาว ๑๕๐ เซนติเมตร หนา ๑๘ เซนติเมตร หนา ๑๘ เซนติเมตร ลักษณะเป็นแผ่นหินหนา ด้านหนึ่งมีเดือยยื่นออกมา ๑๐ เซนติเมตร กว้าง ๑๒ เซนติเมตร ด้านหน้าเป็นแผ่นเรียบ

(๗) ธรณีประตู ขนาดกว้าง ๔๘ เซนติเมตร ยาว ๑๘๐ เซนติเมตร หนา ๑๘ เซนติเมตร ลักษณะเป็นแผ่นหินหนา ขอบด้านหน้าแต่งเป็นลอนลูกคลื่น ด้านหนึ่งมีเดือยยื่นออกมา ๘ เซนติเมตร กว้าง ๑๑ เซนติเมตร

นอกจากนี้ยังพบเสาหินอีกจำนวนหลายเสา ซึ่งมีขนาดพอประมาณได้คือ ขนาดกว้าง ๒๓-๒๖ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๗๐-๑๘๐ เซนติเมตร และมีรูลักษณะต่างๆอีกหลายชนิดเอามาประกอบในโบราณสถานแห่งนี้

ซากเทวสถานที่ยุบระ

สภาพปัญหาและ

แนวทางการอนุรักษ์แหล่งศิลปกรรม

สภาพปัญหา

๑) ชาวบ้านไม่รู้จกคุณค่าของซากโบราณสถานโบราณวัตถุ ทำให้มีการเคลื่อนย้ายซากโบราณวัตถุออกนอกบริเวณโบราณสถาน ทำให้ขาดคุณค่าทางด้านศิลปกรรมไป เพราะเมื่อขนย้ายออกจากแหล่งศิลปกรรม เศษอิฐหรือเศษหิน ก็มีคุณค่าเพียงเศษอิฐหรือเศษหินธรรมดาเท่านั้นเอง

๒) ชาวบ้านไม่รู้จกคุณค่าโดยเอาเม็ดพร้าวเข้าไปลับที่ซากโบราณสถาน ทำให้เสื่อมคุณค่าไปอย่างน่าเสียดาย เพราะไม่สามารถที่จะมองได้ว่าภาพเดิมมีลักษณะอย่างไร

๓) ชาวบ้านและพระภิกษุได้มีการเคลื่อนย้ายเสาหินออกจากบริเวณโบราณสถาน เพื่อที่จะใช้เสาหินนั้นเป็นเสากุฏิ

แนวทางอนุรักษ์และแก้ไขปัญหา

๑) เขียนป้ายบอกถึงความสำคัญของซากโบราณสถานแต่ละชิ้น เพื่อให้ประชาชนและผู้สนใจทั่วไปเข้าใจและซาบซึ้งในคุณค่าของซากโบราณ โบราณวัตถุเหล่านั้นด้วย

๒) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้าไปให้ความรู้แก่ชาวบ้านให้เกิดความตระหนักในคุณค่าของสิ่งเหล่านั้น